

Europa raakt ingeklemd in een ring van instabiliteit. In het oosten rommelt het al langer. Maar in het westen zorgen nu president Trump en de brexit voor onzekerheid. In-tussen wordt Europa onveiliger als Amerika geen politiemann van de wereld meer wil zijn.

■ Evert van Vlastuin

Europa zou zomaar bang worden voor de wereld

MH17 was ooit de code-naam van een passagiersvlucht, maar is in Nederland een begrip geworden voor een oorlogsmisdad. Het staat symbool voor de afscheidingsoorlog in Oost-Oekraïne, die volgens het Westen vanuit de regering in Rusland wordt gevoerd. Maar Oekraïne ligt wel aan de grens van de Europese Unie en de NAVO.

In Syrië is de oorlog voorbij, maar die in Jemen gaat door. En het gedachtegoed van Islamitische Staat leeft nog steeds voort, ook al is het kalifaat van de aardbodem verdwenen.

De migrantenstroom vanuit het Midden-Oosten lijkt te zijn geluwd, maar vanuit Noord-Afrika gaat die door, hoewel sterk verminderd. Een echt antwoord daarop is nooit gevonden.

Historicus Ivo van de Wijdeven (1979) noemt dit de "ring van instabiliteit" rond de Europese Unie. Die term komt van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Van de Wijdeven werkt een stukje verderop, bij Algemene Zaken. Daar analyseert hij voor premier Rutte het wereldnieuws. Uitgeverij Unieboek Het Spectrum publiceerde onlangs zijn "De nieuwe

rafelrand van Europa" over de veranderingen in de VS en Groot-Brittannië. Dat is een vervolg op "De rafelranden van Europa" uit 2016. In 2018 publiceerde hij "De spoken van Visegrad" over de historische achtergronden van de ontwikkelingen in Hongarije, Polen, Tsjechië en Slowakije.

Wat betekent die instabiliteit voor Europa?

„Onzekerheid. De wereldorde is van haar ankers geslagen. Tijdens de Koude Oorlog had de wereld twee machtscentra: de Sovjet-Unie en het Westen. In de jaren negentig was er eigenlijk maar één machtscentrum: de Verenigde Staten.

Volgens veel analisten is er vandaag geen enkele macht bereid om de politiemann van de wereld te spelen. In zo'n wereld kan de EU makkelijk een speelbal worden van de chaos. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog bestond Europa ook uit kleinere machtscentra. We weten hoe dat is afgelopen.

Ik zie hier voor de EU ook kansen. Op het gebied van wet- en regelgeving is Europa wereldspeler. Veel landen en bedrijven zeggen: laten we de EU-eisen volgen, dan voldoen we aan de normen van de hele wereld. Eigenlijk bestaat de EU uit niet meer dan alleen maar regels. Dat wordt de EU ook verweten, maar ik vind dit wel goed. In deze chaotische wereld mag er

best een pleidooi voor de rechtsstatelijkheid zijn."

Hoe is Trump een bedreiging voor Europa?

„Na 1945 waren de VS nauw betrokken bij Europa. De Amerikanen bouwden samen met de Europeanen internationale organisaties en netwerken, het zogeheten multilaterale systeem. De militaire betrokkenheid van de Amerikanen was ook groot. Eind jaren vijftig hadden zij maar liefst 400.000 militairen in Europa.

Na de Koude Oorlog werd deze betrokkenheid snel kleiner. Het terrorisme bood een nieuwe uitdaging. En Europa werd ook steeds minder belangrijk voor de VS. Al vanaf 1979 is de handel met Azië groter dan met Europa. Toen de Amerikaanse president Obama zijn koers verlegde naar Azië, was dat eigenlijk vrij laat. Economisch gezien was dat al veel eerder gebeurd.

President Trump wekt de indruk dat hij het hele internationale stelsel wil verlaten. Maar hij vervolgt daarmee de lijn die zijn voorgangers hebben ingezet. Amerika wil niet langer de politiemann van de wereld zijn. Die beweging komt na veel teleurstellingen, bijvoorbeeld over de mislukte democratisering in Irak. De VS spreken tegenwoordig veel veto's uit in de VN-Veilighedsraad, terwijl ze die organisatie mede hebben opgericht."

Europa te midden van de instabiliteit. beeld RD, André Dorst

„Economisch zal de brexit zowel Europa als de Britten schaden“

Van de Wijdeven beeld Anne van Gelder

Hoe bedreigend is dat voor de EU?

„Dat hangt ervan af of Trump vasthoudt aan artikel 5 van het NAVO-verdrag. Dat zegt dat een aanval op één lidstaat wordt gezien als een aanval op alle 29 lidstaten. In de praktijk komt dat erop neer dat vooral Amerika garant staat voor de rest. Trump laat er echter twijfel over ontstaan of hij daartoe bereid is. Dat kan kwaadwillende leiders uitnodigen iets tegen Europa te ondernemen.

Het beste is dat Europa en Amerika elkaar weer als natuurlijke bondgenoten opzoeken. Voor Europa is het ondertussen zinvol meer te investeren in defensie en onderlinge samenwerking."

In welke vorm is brexit een bedreiging?

„Economisch gezien gaat zowel Europa als Groot-Brittannië daarvoor lijden. Van de Britse export gaat 60 procent immers naar de EU. Militair gezien is het Verenigd Koninkrijk een grote speler. Europa kan zich niet veroorloven die inbreng te missen. Via de NAVO zullen de Britten betrokken blijven bij Europa.

Ik ben niet zo bang dat de brexit navolging krijgt. Direct na het referendum in 2016 klonken zulke stemmen wel, maar dat is minder geworden nu iedereen ziet hoe moeilijk het proces loopt."

„Weeffout van EU is dat niet iedereen de voordelen ziet“

In welke mate is Rusland een bedreiging voor de EU?

„De Russische regering heeft een assertief buitenlands beleid. Dat is ingegeven door de binnenlandse politiek. Rusland is een militaire reus op economisch lemen voeten. Gewone Russen merken dat. Die zien tegenwoordig niet alleen de propaganda op televisie, maar ook hun lege koelkast. Nationalisme moet de onrust bezweren.

Rusland hecht bovendien aan invloed in de buurlanden. President Poetin annexeerde de Krim op Oekraïne buiten de EU en de NAVO te houden. Om die reden steunt hij ook de Russische separatisten in Oost-Oekraïne. De Baltische landen zijn lid van de NAVO, dus Poetin zal niet binnenvallen in Estland, Letland en Litouwen. Maar daar gebruikt het Kremlin de Russische minderheden als hefboom. Door mensen een Russisch paspoort te geven, zaait hij verdeeldheid in de buurlanden.

De EU heeft ook strafprocedures gestart tegen Hongarije en Polen. In hoeverre is dat een bedreiging?

„Lidstaten moeten zich aan de regels houden. Maar wat doet de

In andere landen stuurt Rusland desinformatie rond."

Wat kan de EU hiertegen doen?

„De EU moet de desinformatie actief tegenwerken. Verder zou het goed zijn als Europa minder afhankelijk wordt van Russisch gas. Dat valt misschien te combineren met de algehele energietransitie."

Welke interne bedreigingen kent de EU?

„Het populisme leek in 2017 verslagen. Toch zullen de anti-Europese partijen straks bij de Europese verkiezingen weer scoren. Dat is zorgwekkend. Tegelijk is het mogelijk terecht kritiek op de EU te hebben.

Door een weeffout in de Unie ziet niet iedereen de voordelen van de EU. Mensen ervaren Europa als een instantie die geld kost en lasten oplegt. Het vrij reizen beschouwen we inmiddels als vanzelfsprekend. Evenzeer is het uniek dat we in Europa nu al ruim zeventig jaar vrede hebben. Dat we dat zo moeilijk aan de burger kunnen uitleggen, is volgens mij het grootste gevaar voor de EU."

De EU heeft ook strafprocedures gestart tegen Hongarije en Polen. In hoeverre is dat een bedreiging?

„Lidstaten moeten zich aan de

Amerika rekent met eigenbelang

De hoofdaanklaagster van het Internationaal Strafhof (ICC), Fatou Bensouda, komt de VS niet binnen. Ze wil in Amerika onderzoek doen naar Amerikaanse militairen die worden verdacht van oorlogsmisdrijven in Afghanistan. De autoriteiten zeiden vorige week geen visum aan Bensouda te verlenen.

Dit incident past in de gebruikelijke kortsluiting tussen de Verenigde Staten en het Internationaal Strafhof. De VS zaten het ICC al voor zijn officiële start in 2002 dwars. Amerika ervaart vervolging door een internationaal hof als een inbreuk op de eigen soevereiniteit. Het land noemt het Internationaal Strafhof overbodig, omdat het de eigen militairen al volgens hoge normen beoordeelt. Eerder dit jaar schortte de regering-Trump het INF-verdrag op. Dat werd in 1987 gesloten tussen Amerika en de Sovjet-Unie om de productie van kernwapens

te beperken. In antwoord op het besluit van Trump schortte ook Rusland dit verdrag op. De productie van nieuwe kernwapens ligt nu dus weer open. Deze kwesties illustreren de Amerikaanse omgang met het internationale systeem. De VS stonden na 1945 aan de wieg van veel internationale organen, zoals de Verenigde Naties, het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de NAVO. Dat wekt de indruk dat de VS een wereldwijde blik hebben. De werkelijkheid is echter: wat goed is voor Amerika is goed voor de wereld. In vaktal heet dat: niet multilateraal, maar unilateraal. Het verschil tussen de ene en andere Amerikaanse regering is klein. Ook president Obama, die wereldwijd werd bejubeld, stelde Amerikaanse belangen voorop. Een heel andere klinkt in Trumps leus "Make America great again". Daarin is weinig ruimte voor internationaal denken.

Rusland houdt van ramkoers

Qua oppervlakte is Rusland het grootste land ter wereld. Binnen de Verenigde Naties geldt het daarom als grootmacht, dat samen met de VS, Frankrijk, Groot-Brittannië en China een vetorecht heeft. Maar qua economie (gemeten naar bruto nationaal product) is Rusland de afgelopen jaren gedaald naar de twaalfde plaats, tussen Zuid-Korea en Spanje. Militair is Rusland geen wereldspeler, maar regionaal heeft het land een sterk overwicht. Moskou gebruikt dat vooral om invloed uit te oefenen in de buurlanden, die vroeger waren verbonden met de Sovjet-Unie.

Onder president Poetin heeft Rusland aangekoerst op destabilisatie van buurlanden, zoals Moldavië, Georgië en Oekraïne. Officieel draait dit om belangen van Russische minderheden, maar het effect is doorgaans het verzwakken van de buren. Diverse (kleine) buurlanden zijn bang voor de Russische

beer en hebben om die reden toenadering gezocht tot de Europese Unie en de NAVO. Rond 2000 leefde in het Westen de verwachting dat president Poetin zijn land internationaal een grote plaats zou bezorgen. Sommigen dachten zelfs dat Rusland zich bij de NAVO zou aansluiten. Dat is inmiddels allemaal op een teleurstelling uitgelopen. Poetin ziet de uitbreidende NAVO als zijn grootste vijand. Zijn inval in de Krim in Oekraïne vloei direct voort uit de vrees dat dit land zich bij de NAVO zou aansluiten. Ook na de ramp met de MH17 in 2014 koos Rusland niet voor samenwerking, bijvoorbeeld rond het onderzoek. Het land mag volgens de grond ook geen verdrachten uitleveren. Tijdens een VN-zitting in september 2018 klaagde de Russische minister Lavrov (Buitenlandse Zaken) over president Trump, die hij betichtte van een „oorlogszuchtige“ eenzijdige politiek.